

Тема 1 Предмет и особености на макроикономиката

Макроикономиката изследва рационалното ик.поведение и избор, отнасящи се до ик.като цяло. Обект - функционирането на пазарната сист.в единството и на продуктови и факторни пазари и непрекъснатото движение на стокови, ресурсни и парични потоци. Предмет на изследването - равнището на нац.продукт, заетостта, безработицата, ценовото равнище, инфлация, стоп.отрасъл, ик.растеж. анализът на процесите м/унар.търг., валутни отношения, м/унар.движение на капиталите и раб.сила са също в обсега на макроик.теория. Субекти - домакинството (разглеждано като фин.обособен потребител к' разчита на определен доход); частен сектор (разглежда се като источник на определено колич.нац.предлагани стоки и услуги и като потребител на раб.сила, земя, капитал и другите нац.произв.ресурси); държавата (нуждите ѝ са гарантирани финансово от държ.бюджет, а като произв.тя предлага продукцията създадена в държ.сектор на ик.); вносители (на стоки и услуги к' увеличават нац.предлагане и отклоняват към себе си част от доходите в страната); износители (на стокова продукция и услуги). Макроик.анализ разчита в голяма степен на достигнатото в микроик.теория. 3 цели - ик.растеж (предполага увеличаването на равнището на произв.и нарастването на общественият продукт); величина на общественият продукт (потенциален обществен продукт - категория к' отразява ик.резултати на обществото при максимално ефективно използване на наличните материали, трудови и капиталови ресурси; фактически обществен продукт - показва в парична форма сумата на всички произведени количества стоки и услуги в нац.икономика за определен период от време. Разликата м/у потенциален и фактически продукт се нар.разрив на общественият продукт. Възможно е ик.да функционира над потенциалното равнище, когато растат едновременно цените и разривът да бъде отрицателен - например в периоди на война.); осигуряване на ценова стабилност в условията на свободни пазари. Нормалното ик.развитие предполага поддържането на равновесие м/у изнасяните и внасяните в страната стоки и ресурси. Категорията чист износ отразява този баланс и представлява разликата м/у пазарната ст-ст на износа и вноса. Възможно е временно нарушаване на външният баланс. В този случай нац.валутен курс може да спадне или рязко да се покачи. Цената на високата инфлация е високата заетост и обратно, цената на ниската инфлация е високата безработица. Една нац.ик.не може да има голямо потребление и бърз ик.растеж.инструментариум на макроик.политика са ик.променливи, явления и процеси к' са под прекият или косвеният контрол на държ. Финансова политика се провежда ч/з държ.разходи (к' определят относителният дял на държ.и частният сектор в ик) и данъчното облагане (ч/з тях държ.влие в/у размера на инвестициите). Парична политика - възможността централната банка да контролира паричното предлагане и връзката м/у пари, произв.и инфлация, една от най-противоречивите сфери на макроик.поведение. политика на доходите - държ.се старае да ограничи негативните странични ефекти ч/з ценови контрол в/у раб.заплата или споразумения с профсъюзите за замразяване на раб.заплата, отказ от индексация на доходите и др. Външноик.политика - валутна и търг. Така се постига баланс на външните пазари и стремеж за увеличаване на чистият износ.

Тема 3. Опростен модел на националния пазар. Структура и принципи на функциониране

БНП включва общата пазарна ст-ст на произведената в ик.продукция за определен период от време. Тази категория е свързана с текущото производство, а не с цялото ик.богатство на обществото. По своята същност БНП представлява сумата от всички произведени стоки и услуги к' поради своите различия откъм качеството и количеството трудно биха могли да бъдат представени като една ик.променлива. поради това пазарната ст-ст се измерва в парично изражение. Ако на всяко едно равнище произведеният продукт се изчислява в пълният размер на пазарната му ст-ст, възниква т.н. проблем на двойното пресмятане. Той се разрешава ч/з разграничаването на два вида производство - междинно и крайно. В изчисляването на БНП се включва само пазарната ст-ст на крайните стоки и не се отчита ик.обмен на междинните стоки. За да се избегне проблемът с двойното пресмятане се използва категорията добавена ст-ст. На всеки последователен етап от произв.фирмата прибавя нова ст-ст към ст-ста на закупените от нея ресурси, като сума от вече създадената и новата ст-ст формират ст-ста на произведеният от фирмата продукт. Прибавената или новата ст-ст е точната мярка за приноса на всяка фирма към общонационалния продукт. БНП изключва всички непроизводствени пазарни сделки в икономиката, к' са основно 2 вида: 1- финансови сделки; 2- продажбите на стоки втора употреба. Фин.сделки - а) трансферни плащания - получателят им няма непосредствен принос за създаването на измерваното текущо производство; б) чисти фин.операции - покупката на акции и облигации също се изключва от БНП. Продажбите на стоки втора употреба - са свързани с

реализацията на продукти, к' не са резултат на текущо производство. БНП е резултат на използването на всички национални производствени ресурси, независимо дали се намират в страната или извън нея. БВП - включва произведените крайни стоки и услуги за даден период от време к' са резултат от национално разположените производствени ф-ри независимо чия собственост са те. Някои от произв.ф-ри к' се намират в националната икономика са собственост на чужди граждани. Някои от националните резиденти владеят ф-ри на производството в други страни.

Тема 4.

Разходният подход е свързан с крайните потребители на общественият продукт и разходите к' те правят за неговата реализация. Съвкупните разходи представляват сумата от потребителските и инвестиционните разходи, държавните покупки и чистите разходи на чуждите граждани. Разходите на домакинствата за жилища се изключват от потребителските разходи и се отнасят за инвестиционните разходи. Инвестиционни разходи - разходите на частният бизнес за покупка на крайни стоки и недвижимо имущество. Увеличението на стоките запаси се нар. инвестиция, а намаляването им дезинвестиция и се отчита в БНП с знак минус. Стоковите запаси включват: 1- суровини материали или междинни продукти к' ще се употребява производително; 2- готови стоки к' се намират в складовете на производителите и очакват да бъдат предложени на пазара. Фирмените запаси се отчитат като инвестиции, защото фирмите вече са направили разходи к' все още не са възстановени от пазара. Стоките под формата на стокоси запаси се включват в БНП в годината, къгато са произведени а не когато са реализирани на пазара. Включват се и годишните амортизационни разходи, чистите инвестиции се превръщат в брутни, частни вътрешни инвестиции. Държавни разходи - Най-голямата част от разходите е свързана с работната заплата на държ.служители. тези разходи се определят нормативно. Като елемент на БНП не се включват разходите на държ.по трансферните плащания и лихвите по държ.вътрешни заеми. чист износ - тази част от общественият продукт к' се реализира на чуждите пазари под формата на износ на стоки и услуги е елемент на разходното му измерване и се бележи с символа Х. Същевременно разходите на ик.субекти за вносни стоки на вътрешните пазари се приспада от величината на БНП. Доходен подход - националното производство изчислено ч/з разходният подход следва да е равно на нац.доход. Националният доход - е сумата от доходите на всички собственици на производствените ресурси. Работните компенсации - включват всички основни и допълнителни трудови доходи. Рентата - доход на собствеността в/у земята. Лихвата - свързана е с доходността на паричният капитал. При използването на доходният подход за изчисляване на БНП рязграничаваме национален доход като ресурсен разход и национален доход като пазарни цени. Номинален БНП е този продукт който е изчислен по текущи за годината цени. Ако той не се сравнява с равнището на БНП за друг период, номиналното изражение на продукта е равно на неговото реално. Ако продуктът се измерва и сравнява за определен период от време е наложено номиналното изражение да се коригира в реално, к' означава да се преизчисли продуктът по постоянни цени на базисният период. Отношението м/у номиналният и реалният БНП се нарича цена на БНП или дефлатор на БНП. Реален БНП = Номинален БНП / Дефлатор. Разходно-доходен подход при измерването на БНП - това к' за една част от обществото представлява разход за текущо произведеният продукт, в същото време е доход за друга част от обществото к' е създала продукта. Равенството м/у производство и потребление или м/у разход и доход предполага включването на печалба като елемент балансиращ връзката.

Тема 5.

Чистият национален продукт по пазарни цени е равен на сумата от работните компенсации, рентата, лихвата, печалбата и косвените данъци, минус държавните субсидии. При доходното изчисляване на БНП ст-ста на изхабената част на капитала е част от брутната печалба и като такава тя възстановява изхабеният в производството капитал. Амортизацията се коригира в зависимост от инфлацията, тъй като на практика много от фирмите отчисляват действителната ст-ст на капитала. Така обявените печалби са твърде високи, поради подценяването на действителните разходи. Ето защо централната статистика прави корекции, в к' влизат и преизчисления на повишените възпроизводителни разходи на амортизираният кап-л. От доходна гледна точка БНП е сумата от ресурсните доходи к' се създават в процеса на производството на крайните стоки + косвените данъци + амортизацията. Подценяването на БНП е по линия на невъзможността ч/з него да се отчитат важни за ик.дейности като непазарно произвежданите и потребление стоки и услуги и пазарните сделки в т.н нелегална икономика (домашното производство). Икономики при к' домашното производство заема значителен дял от общественото произв.се х-ризират с подценена ик.статистика. съществуват и икономики к' стимулират развитието на ик.дейност в нелегалната ик. Общото на двата сектора е избягването

на данъчни задължения от ик.субекти k' прави невъзможно регистрирането на ик.оборот и съответните разходи и доходи. Съществуват и недостатъци водещи до надценяването на БНП. Методиката на изчисляване на БНП не позволява отчитането на качеството на БНП. Несе отчита и показателят свободно (неработно) време на обществото.

Тема 6 Съвкупно търсене и съвкупно предлагане

Съвкупното търсене е общото количество от стоки и услуги, k' могат да бъдат купени при дадено равнище на цените. То може и да бъде сума от разходите, извършени от икон.субекти във всички стопански сектори, и е равно на съвкупните разходи. Тя показва взаимозависимостта м/у цялата произв.крайна продукция, k' може да бъде купена, и равнището на цените. Съвкупното предлагане представлява общият обем на произв.продукция, k' фирмите са готови да предложат при дадено равнище на цените. Кривата на съвкупното предлагане AS показва зависимостта м/у общия обем на производството и равнището на цените. Точка E_0 -свк.търсене=свк.предлагане и ик-ката е в равновесие. Съществуват разлики м/у кривата на свк.търсене (КСТ) и кривата на пазарното предлагане(КПТ): 1)при КПТ-абсцисата показва количеството, а ординатата -цената на продукта. При КСТ хоризонталната ос показва реалния БНП, а вертикалата - равнището на цените; 2)различни са причините, k' определят наклона на двете криви. При пазарната крива на търсене се променя цената на една стока, докато цените на всички други стоки и доходи на потребителите се разглеждат като постоянни. Поради това формата ѝ се обяснява с ефекта на заместване и ефекта на дохода. За обяснение на отрицателния наклон на КСТ икон.посочват други причини: а) ефекта на богатството в/уразходите. Увеличаването на равнището на цените намалява реалната покупателна сила на активите; б) ефектът на заместване с вносни стоки; в)ефектът на лихвения процент на разходите. С увеличаване равнището на цените се разширява търсенето на пари от фирмите и домакинствата. По-голямото търсене на пари води до увеличаване на тяхната цена (лихвен%). КСП в краткосрочен период - издига се плавно от югозапад на североизток. Ако се повишат цените на крайната продукция, при неизменни цени на произв.фактори, рентабилността на произв.се увеличава. Следователно колкото е по-високо равнището на цените, толкова е по-голям и обемът на продукцията, k' ще се произведе и обратно. Потенциален БНП - мах количество стоки и услуги, k' би могло да бъде произведено, ако наличните произв.ресурси се използват пълно при нормална интензивност. КСП в дългосрочен период (LRAS) - вертикална. Тя показва отн-ието м/у равнището на цените и реалния БНП, след като цените на всички произв.фактори са се "приспособили" и са отстранили съществуващия дефицит или излишък. Ик-ката функционира в условия на пълна заетост и произв.е на своето потенциално равнище. При ная пълната заетост и потенциала на БНП независи от равнището на цените, а от условията на предлагане. **Причини за изменение на СТ** - промяна в потреблението(промяна в данъците; промяна в предпочитанията на населението; промяна в очакванията; промяна в трансферните плащания); промяна в инвестициите (инвест.активност зависи и от лихвения %); промяна в държ.разходи; промяна в чистия износ. **Причини за изменение на СП** - а)в краткосрочен период -промяна в цената на входните ресурси и промяна в производит.на труда; б) в дългосрочен период- промени в предлагането на факторите на производ.(труд и капитал), както и на тяхната производ.

Тема 7

Икономистите класици вярват в самоприспособителните възможности на пазарната ик. Оsn.предпоставка на класическият модел е, че цените са гъвкави. През 1803 в "Трактат по политическа икономия" се развива идеята, че предлагането създава свое собствено търсене. Самият акт на предлагане на една стока създава търсене на други стоки. Излишъци и дефецити могат да съществуват на отделен стоков пазар,но в ик.като цяло съвкупното търсене винаги е = на съвкупното предлагане. Разход в производството е същевременно и доход. Една от критиките към закона на Сей отправена от Малтус е че хората спестяват част от доходите си k' може да доведе до свръхпроизводство. Посредством капиталовият пазар гъвкавите лихвени проценти превръщат спестяванията във инвестиции. А инвестициите са потребление на физ.кап-л и следователно са елемент на съвкупните разходи. Гъвкавите лихвени проценти играят важна роля за постигане на пълна заетост в класическият модел. При даден лих.процент R_0 спестяванията надхвърлят инвестициите. Според класиците банките ще намалят лих.процент, това ще стимулира фирмите да увеличат кредитите си за осъществяване на повече инвестиционни проекти. Лихвеният процент ще продължи да намалява до изравняването на спестяванията и инвестициите ($S=I$) и заедно с това ще се изравнят и търсенето и предлагането ($C+I=C+S$). Според тях факторите водещи до промяна в потреблението или инвестициите не влияят в/у СТ като цяло. Това няма да промени проеводството и заетоста. Те ще останат на равнището на потенциалният брутин продукт. Причината за това са гъвкавите цени и раб.заплати. Ако

равнището на цените падне два пъти от P_1 P_3 реалната раб.заплата ще се повиши. На трудовият пазар ще възникне безработица. Цените са гъвкави и в двете посоки, а това означава че при промяна в равнището на цените производството остава непроменено и равно на ПБНП Q_1 . Това означава че краткосрочната крива на предлагане е вертикална при обем на производство равно на потенциалното. Равновесие при пълна заетост - високата безраб.ще принуди работниците да се наемат и при по ниска раб.заплата. увеличаването на заетостта ще повиши производството а за фирмите зе променят цените. Вертикалната крива на предлагането показва че в клас.модел производството се определя от предлагането. КСТ не влияе в/у обема на произв.к' винаги се стреми към потенциалното си равнище. Ако евентуално, крива AD_0 ще се измени в крива AD_1 новото равновесие ще се установи в точка E_1 при същият обем произв.и по-високо равнище на цените. В книгата "Обща теория на заетостта, лихвата и парите" на Д.Ж.Кейнс синтезира схващането на кейнсианците за необходимостта от активна намеса на държ.в краткосрочен аспект с цел регулиране на колебанията в ик. 3 осн.заключения: **1- пазарната ик.може да бъде продължително време в устойчиво равновесие при наличие на висока безработица. 2- осн.причина за високата безраб.е недостатъчното СТ; 3- най-надежното средство за намаляване на безработицата и постигане на пълна заетост е стимулирането на съвкупното търсене ч/з увеличаване на държ.разходи.** Кейнс отхвърля клас.идея за гъвкавите цени и заплати. Той смята че всяко увеличаване на СТ ще причини увелчаване на цените. При циклични промени в търсенето под потенциалният обем на произв.фирмите запазват цените такива, каквито са били, когато са работили с нормален капацитет а променят само произв. Обемът на произв.зависи от равнището на СТ. Кейнс заявява че търсенето създава свое предлагане. Равновесие при безработица - при намаляване на СТ производителите ще реагират ч/з съкращаване на произв.без да променят цените.

Тема 8. **Стопански колебания**

Стопанските колебания протичат при различна продължителност и дълбочина. В зависимост от това те се делят на дългосрочни, средносрочни и краткосрочни. Дългосрочни колебания (структурни) - се обуславят от дългопроникващи структурни изменения на стоп., предизвикани от научно тех.открития. движи се м/у 57-60г. Средносрочни колебания (конюнктурни) - 5-7г. Краткосрочни колебания - 3-4г. Те са свързани с натрупване на резерви. Разновидност на краткосрочните стопански колебания са сезонните колебания - за 1г. Дългосрочните и краткосрочните колебания са неконюнктурни колебания. Една част от тях са предизвикани от промени в структурата на ик., а други от промени с краткотрайно значение, наложени от смяната на год.време. средносрочните колебания се третираят като конюнктурни колебания, т.е като колебания, тяснозависими от стоп.състояние. Конюнктурна - съвкупност от обстоятелства и условия к' влияят в/у цялостният живот на дадена страна. Тя отразява постоянното движение на ик.процес. Конюнктурните колебания представляват закономерна смяна на едно ик.състояние с друго. Х-рно е, че тази смяна се осъществява в рамките на определен цикъл. Цикличният х-р на ик.развитие се свързва с движението на съвкупното предлагане (търсене). Фазите на цикъла са: криза, депресия, оживление и подем. За изследването на конюнктурният цикъл и фазите, к' го определят, се използват едни и същи показатели (различните форми на дохода, делът на произв.инвестиции, състоянието на ликвидността, броят на заетите и безработните, колебания в лихвеният процент, ценовите отклонения, състоянието м/у внос и износ на стоки и услуги). При фаза оживление растат почти всички показатели (P, V на БНП, работна заплата и т.н). Движението на подем продължава определен период от време и достига своят мах.известен като ик.разцвет (бум). Подема се прекъсва и започва спад. Кризата представлява най-ниската точка на стоп.цикъл х-рна с най-висок темп на безработица и най-нисък темп на нарастване на БНП. Депресия завършва с формиране на условия за оживление на стоп.активност. Главна роля за проявление на ик.експанзия играе обновяването на осн.кап-л и респективно внедряването на ново техникo-технолог.оборудване. Преломните (повратни) точки в това движение, са кризата и подемът. Кризата к' задържа или връща назад развитието на ик.к' продължава до настъпването на ново равновесие м/у съвкупно търсене и предлагане. Структурните кризи занягат отделните сфери или отрасли на икон. Те се развиват в нац.и световен мащаб. Отличават се с голямата продължителност и са свързани н.-често с недостиг на веществени производствени фактори, предмети за потребление, паричен капитал. В зависимост от обхвата им те могат да се обособят в три групи: **1) кризи на отрасловата структура на производството; 2) кризи на нац.-стоп.структура; 3) кризи на външноикономическите, в частност на платежните отн-я.** Първата група обхващат класическите отрасли на промишлеността(ч.и цв.металургия, корабостроене и др) Ако равнището на техническия прогрес не е в състояние да преустрои тези отрасли, то в условия на структурни кризи те са обречени на загиване. Втората група засяга

струк.на нац.стопанство. този тип кризи се обуславят от недостиг на суровини и енергоносители . към третата група се причисляват валутно-финансовите кризи. Независимо от конкретната си форма, структурните кризи се проявяват едновременно с периодичните, но нямат цикличен х-р. Ч/з тях се осигурява временно смекчаване на дисхармонията в нац. И м/ународно разделение на труда. Факторите на цикличното развитие са разделени на две групи: екзогенни (външни) и ендогенни (вътрешни). Към първите се отнасят прир., демогр.,психол.и др.неконюнктурни фактори. Те н.-често се оценяват като производители на първоначални импулси, необходими за начало на движението. А към вторите-въздействат в/у механизма, ч/з който икон.с-ма импулсира самовъзпроизв.на деловия цикъл. Те се разглеждат в ролята им на преобразователи на първоначалните импулсни колебания.

Тема 9

Към първата група се отнасят теории, чиито автори търсят причините за цикличния х-р на икон.развитие извън икон.с-ма. Едни от тях свързват кризите и техните причини с природните явления/Стенли и Ерберт Джевънс, Мур, Зомбарт/, а др.- с психологията на човека /Парето, Пигу/. Ст.и Ер.Джевънс обясняват кризите с въздействието на слънчевите петна, докато Парето и Пигу- с песимизма и оптимизма на хората. Авторите на втората група теории изясняват кризите като се ръководят от икон.явления. Ж.Б.Сей счита, че “всяка покупка е и продажба”. Дейвид Рикардо защитава тезата, че всеки човек произвежда или за продажба или за потребление. Общото свръхпроизв.той счита за невъзможно. Малтус, Сисмонди, Хобсън-свързват главната причина за тяхното възникване с нарушеното равновесие м/у производство и потребление. Сисмонди смята че реализация на вътр.пазар е невъзможна. Капитализма не може да се развива неограничено и безпрепятствено. На него са му присъщи перманентни кризи на свръхпроизв. Кензианците смятат че кризата е ситуация, х-на с излишък от спестявания и инвестиции. Теория за “дългите вълни”: Кондратиев разглежда “дългите вълни” като циклични процеси, които се проявяват както в икономически, така и в общест.живот. Ч/з много изследвания той достига до изводи , които ги нарича 4”емпирични правилности”: **1) Преди началото на възходящата вълна на всеки голям цикъл, а понякога и в самото начало, се наблюдават значителни изменения в условията на стопанския живот на обществото.;** **2) Периодите на възходящите вълни на големите цикли като правило са значително по-богати на големи соц.сътресения и преврати в живота на обществото, отколкото периодите на низходящите вълни;** **3)в хода на големите цикли и се заключва в това, че низходящите вълни на тези цикли се съпровождат с продължителната депресия в селското стопанство;** **4) Големите цикли на икон.конюнктура се изясняват в този единен процес на динамиката на икон.развитие, в който се проявяват и средните цикли с техните фази:подем, криза, депресия.** Особен интерес към теорията на Кондратиев бе предизвикан с книгата на Г.Менш “Технологичният пат.Иновациите преодоляват депресията”. Според него двигател на икон.прогрес е сома иновацията и в този смисъл фундаменталните нововъведения са изход от състоянието на депресия.

Тема 10

В широк смисъл обикновено за заети се приемат всички лица, които се занимават с обществено-полезен труд, независимо дали срещу него получават или не получават доход. В тесен смисъл заетостта се свежда само до лицата, к’ с/у вложения от тях труд присвояват работна заплата или др.доход. заетостта се намира в непосредствена зависимост от количествената и качествената х-ка на трудовите ресурси. Те обхващат населението на една страна в трудоспособна възраст, неработещите инвалиди и пенсионерив рамките на тр.възр. трудовите ресурси показват какъв е потенциалът на работната сила в д-вата, а заетостта е показател за степента на неговото използване. Заетостта може да бъде пълна, непълна, рационална и нерационална. Пълна заетост е когат(о незаетите леца са в границите на естественото равнище на безработицата. Непълна -налице, когато безработицата излезе извън естественото си равнище или работната сила се използва частично. Рационална - оптимално използване на заетите през продължителен период от време, а нерационална - налице, когато безработицата излезе извън естественото си равнище, но ефективността тна труда на заетите е достигнала обективните си предели при съществуващата технологическа база и орг.на труда. Безработицата е соц.-икон.явление при к’ част от трудещите се не могат да си намерят работа и се превръщат в относително излишно население.през 1982 на XIII-та м/ународна конференция по статистика в Женева в обхвата на безработните се включват всички хора над и до определена възраст, к’в продължение на даден период са без работа,т.е.нямат доход за нает труд или не са имали доходи от собсвен бизнес; хора, к’ са способни да бъдат наети, да организират собствен бизнес и търсят работа. Нормата на безработицата показва каква част от трудоспособното население не получава доходи за труд.(